

РОЗДІЛ І. ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ОСВІТИ І ПЕДАГОГІКИ

УДК 796.011.3:373.1(477)«1950–1980»

С. В. Бугрій

Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка

ТИПИ ТА СТРУКТУРА УРОКІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ УКРАЇНИ (50–80-ті рр. ХХ ст.)

У статті проаналізовано теорію та практику української школи 50–80-х рр. ХХ ст. стосовно сутності, класифікації та структури шкільних уроків фізичної культури. З'ясовано, що у досліджуваний період проблеми структурування і типології уроків, вимоги до них, отримали подальший розвиток на новій теоретичній основі. Були визначені такі типи уроків із фізичної культури – навчальний, тренувальний, загальний (змішаний) та контрольний. Під структурою уроку переважно розумілася наявність у ньому декількох характерних за змістом, взаємно пов'язаних частин, розміщених у певній послідовності. Типова схема уроку з фізичної культури у 1950–1980-ті рр. включала три частини: підготовчу, основну, заключну.

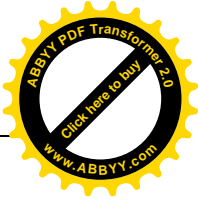
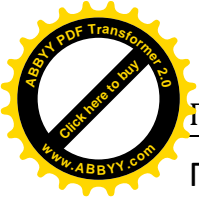
Ключові слова: фізична культура, загальноосвітня школа, тип уроку, структура уроку.

Постановка проблеми. Сучасна освіта спрямована на вирішення нових завдань: дати молодому поколінню не лише ґрунтовні знання, а й сформувати вміння застосовувати їх як для розв'язання навчальних проблем, так і для досягнення успіху в подальшому житті.

У зв'язку цим нагальною необхідністю є теоретичне обґрунтування модернізації системи фізичного виховання у школі та її перебудова на принципах і положеннях особистісно-орієнтованого навчання. Аналіз урочної форми фізичного виховання та її методологічних основ – класифікації та структуризації, сприяє утвердженню гуманістичної спрямованості навчального процесу, розвитку діяльності учнів до рівня самостійності і творчості.

Отже, вивчення еволюції урочної форми фізичного виховання школярів є важливим науковим і практичним завданням, оскільки дає можливість глибше з'ясувати загальні тенденції та перспективи становлення сучасної системи фізичного розвитку молоді.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема розвитку форм навчання загальноосвітніх навчальних закладах є досить складною і завжди знаходилася у центрі уваги педагогів. У 50–60-ті рр. ХХ ст. найважливіші положення стосовно теорії уроку були розроблені М. Даниловим, Є. Голантом, Б. Єсіповим, С. Івановим, Д. Лордкіпанідзе, М. Скаткіним,

Г. Щукіною та іншими.

Форми роботи, які сприяють задоволенню біологічних потреб підростаючого покоління в руховій активності аналізували Г. Апанасенко, В. Базарний, А. Борисенко, Е. Булич, Н. Денисенко, І. Мурахов та інші.

Серед сучасних українських учених найбільш ґрунтовні дослідження щодо форм навчання належать А. Алексюку, В. Галузинському, С. Гончаренку, О. Кондратюку, Ю. Мальованому, М. Сметанському, М. Фіцулі, В. Ягупову.

У той же час, розвиток урочної форми фізичного виховання школярів має свою особливу специфіку, яка не була комплексно досліджена у вітчизняній науково-педагогічній літературі.

Мета статті – проаналізувати теорію та практику української школи 50–80-х рр. ХХ ст. стосовно сутності, класифікації та структури шкільних уроків фізичної культури.

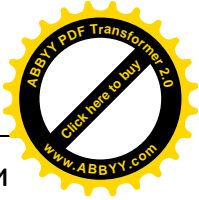
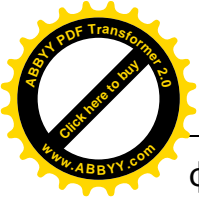
Виклад основного матеріалу. У досліджуваній період урок розглядався не лише як основна форма навчання, а і як складне та багатогранне явище яке поєднувало у собі проблеми педагогіки, методики, психології.

Провідна роль уроку в системі фізичного виховання обумовлювалася тим, що саме він забезпечував більшу частину співпраці вчителя з учнями, спрямовану на формування в дітей необхідних якостей. Як зазначалось у Програмі з фізичної культури для 5–7 класів середньої школи на 1955–1956 навчальний рік «уроки з фізичної культури повинні сприяти вихованню в учнів мужності, сміливості, рішучості, наполегливості, дисциплінованості, почуття дружби і товариства» [11, 3].

У 50-ті рр. ХХ ст. були визначені характерні ознаки уроку як елемента класно-урочної системи:

- 1) наявність класу із постійним складом учнів;
- 2) точно відведений час занять;
- 3) постійний розклад із збереженням раціональної і планомірної черговості навчальних дисциплін;
- 4) застосування різнобічних методів досягнення дидактичних завдань [3, 134].

Провідна роль уроку в системі фізичного виховання дітей була закріплена у змісті шкільних програм та в документах керівних органів освіти. Зокрема у проекті програми з фізичної культури для 5–11 класів середньої школи на 1959–1960 навчальний рік зазначалось: «Основною

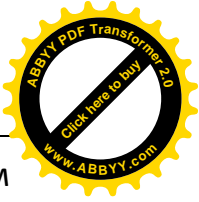
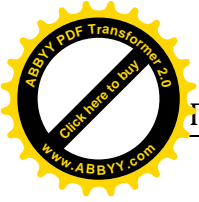
формою роботи з фізичного виховання є урок. На уроках фізичної культури та під час проведення позакласної спортивно-масової роботи конче потрібно забезпечити всебічний фізичний розвиток учнів, їх спортивну підготовку та виконання учнями 3–4 класів вимог I піонерського ступеня з фізичної підготовки, 5–6 класів – II піонерського ступеня, 7–8 – III піонерського ступеня та складання нормативів комплексу БГПО. 9–11 класів – складання нормативів комплексу ГПО I ступеня» [9, 3–4].

У «Звіті про стан роботи з фізичного виховання і військової підготовки учнів шкіл Львівської області у 1952–1953 начальному році підкреслювалося, що «урочна форма роботи по фізичному вихованню є основною і обов'язковою у школі. Уроки будуються на основі єдиних державних програм. На серпневих і січневих нарадах вчителем були доведені форми планування навчально-програмного матеріалу по четвертям навчального року» [13, 5].

Важливою умовою розвитку цієї форми фізичного виховання було усвідомлення вчителями типів уроку та їх структури. Методисти 50–60 рр. ХХ ст. наголошували, що не розуміння класифікації, незнання системи побудови уроків призведе до формалізму, схематизму та одноманітності у їх побудові [6, 339].

У 50-ті рр. ХХ ст. були визначені такі основні типи уроків із фізичної культури – навчальний, тренувальний, загальний (змішаний) та контрольний. В організації навчальної роботи у школі найбільшого розповсюдження набув загальний. Він підтримувався керівництвом освіти та вчителями, оскільки був найбільш універсальним та дозволяв досягати суттєвих результатів. У зв'язку з цим у «Річному звіті про стан фізичного виховання учнів у школах м. Києва за 1954–1955 навчальний рік» вказувалося, що при проведенні уроків фізичного виховання «поряд з навчанням і тренуванням учнів з різних видів спорту і фізичних вправ, у більшому обсязі, ніж у попередньому навчальному році, практикувалися уроки, які носили загальний характер. Такі форми відбилися на показниках учнів з різних видів спорту і дали кращі результати» [14, 104].

Найменше використовувався у шкільній практиці контрольний тип уроку з фізичної культури. Так, у документах Обласного управління освіти Хмельницької області відзначалося, що протягом 1958–1959 навчального року «не всі вчителі систематично оцінюють знання і вміння учнів з фізкультури, не проводять контрольних уроків» [18, 122].

Визначення уроку як завершеної, цілісної, обмеженої часовим відрізком частини навчального процесу потребувало аналізу та обґрунтування його структури.

По відношенню до поняття «структура» не було загальноприйнятого підходу. Для його означення вживалися такі терміни як «хід», «схема», «порядок», «план». Вони поєднували у собі найменування певного комплексу дій, характерного для якогось етапу уроку.

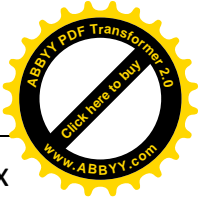
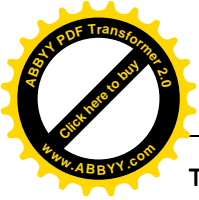
Наприклад, педагог із Одещини К. Федоров наголошував на необхідності розмежування понять «схема» і «структура» уроку. На його думку, в схему уроку фізичної культури входить три або чотири частини – вступна, підготовча, основна і заключна. У той же час структура являє собою побудову якогось конкретного уроку на основі логічного поєднання різних ланок педагогічної діяльності – організації учнів, ознайомлення їх із новим матеріалом, повторення вивченого і т.д. [12, 19].

Отже, спільним у розумінні категорії «структура» було те, що педагоги в ній вбачали послідовність певних компонентів, які знаходилися у взаємозалежності і були обумовлені конкретною дидактичною метою.

Проте відсутність однозначного розуміння структури уроку призводило до суб'єктивізму в побудові його частин, що вважалося неприпустимим в умовах радянської школи. Тому складові елементи уроку фізичної культури було офіційно закріплено у шкільних програмах і стали обов'язковими для дотримання усіма вчителями.

У програмі початкової школи (1953 р.) наголошувалось, що уроки гімнастики та ігор складаються з чотирьох частин і проводяться за таким типовим планом: частина перша – вступна (5–8 хвилин). Завдання: організувати учнів до занять. Частина друга – підготовча (8–10 хвилин). Завдання: сприяти загально фізичному розвитку учнів. Частина третя – основна (20–25 хвилин). Завдання: виховати основні рухові навички, що мають застосування у практичній діяльності, розвивати рішучість, силу, витримку, спритність, швидкість. Частина четверта – заключна (3–5 хвилин). Завдання: забезпечити поступовий перехід від збудженого стану викликаного іграми та вправами, до більш спокійного стану [8, 187].

Програма для 5–8 класів також пропонувала коротку характеристику кожного з елементів заняття: «Для восьмирічної школи треба рекомендувати загальноприйнятну схему уроку, яка має три основні частини: підготовчу, основну та заключну. У підготовчій частині уроку, яка

триває 8–10 хв., вчитель повинен організувати учнів, підготувати їх організм до засвоєння навчального матеріалу, використовуючи для цього стройові, порядкові і загальнорозвиваючі вправи.

Головним призначенням основної частини уроку є вивчення і закріплення рекомендованого, навчального матеріалу з усіх розділів програми з обов'язковим проведенням рухливих ігор. На це відводиться 30–35 хв.

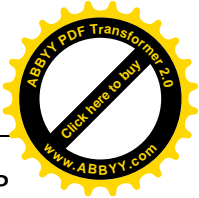
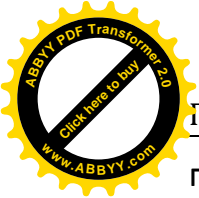
Заключна частина спрямована на правильне завершення уроку, підведення підсумків заняття і визначення домашніх завдань. У цій частині використовуються добре відомі усім учням найпростіші фізичні вправи, а також рухливі ігри. На це відводиться від 3 до 5 хвилин уроку» [7, 5–6].

У програмі для 9–10 класів структурні елементи лише означалися: «Основною формою занять з учнями старшого шкільного віку є урок фізичної культури, що проводиться за типовою схемою, яка передбачає три основні частини: підготовчу, основну, заключну» [10, 4].

Домінуючою стає концепція незмінності структури уроку та суворості необхідності у її дотриманні. Творчість вчителів допускалася лише в межах встановлених частин уроку та за умов збереження їх часового регламенту. Так, у документах Дрогобицького обласного відділу народної освіти за 1957–1958 навчальний рік йшлося про те, що «вправи підготовчої частини уроку підбираються одноманітні, мало використовуються вправи із спротивом, предметами. Багато вчителів затають підготовчу частину уроку в результаті чого на навчання і тренування, які здійснюються в основній частині уроку залишається мало часу» [17, 55].

Заперечувалася ефективність пошуку іншої структурної організації уроку, а відхід від встановленої побудови розглядався як недолік у роботі вчителів. Наприклад, у «Звіті Херсонського обласного відділу народної освіти про фізичне виховання учнів у школах області за 1955–1956 навчальний рік» вказувалося, що «в ряді шкіл Ново-Троїцького, Цюрупинського, В. Олександрівського районів уроки фізвиховних вправ будуються не за планом, без підготовчої і заключної частин з характерними одноманітними вправами» [15, 125].

Як взірць методично-правильного структурування і проведення уроку з фізичної культури пропонувався досвід вчителя Таращанської СШ № 2 (Київська область) М. Ф. Ферінського. Ось яким чином відбувалися заняття під його керівництвом у 1956–1957 навчальному році: «Наприкінці перерви учні

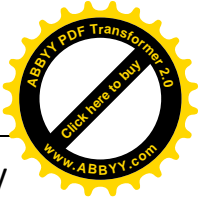
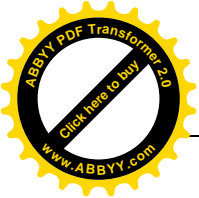
готуються до уроку і як тільки пролунає дзвінок, черговий по класу учень шикує в шеренгу всіх учнів і з приходом вчителя віддає рапорт. Після прийняття рапорту, вчитель коротко пояснює завдання уроку й приступає до безпосереднього його виконання. У підготовчій частині уроку вчитель застосовує різні вправи, які сприяють загальному розвитку організму та виконанню складних вправ в основній частині. В основній частині уроку вчитель розподіляє учнів класу на 2–3 відділення в залежності від кількості учнів у класі. В кожному відділенні налічується 10–12 учнів, якими керує підготовлений старший груповод. Але не виходить з поля зору вчителя кожен учень. Він слідкує за виконанням вправ кожного учня, робить поправки, дає відповідні вказівки щодо правильного виконання учнями вправ. Через 8–10 хвилин по команді вчителя відділення переходять виконувати вправи з іншого виду гімнастики чи легкої атлетики. В процесі уроку вчитель керується основними принципами дидактики: наочність, доступність, послідовність, активність та ін. В заключній частині уроку вчитель застосовує такі вправи, які сприяють поступовому приведенню організму учнів у відносно спокійний стан: різноманітні малорухливі ігри, елементи художньої гімнастики, танці» [16, 93–94].

Уявлення про позицію методичної науки 50–60-х рр. ХХ ст. стосовно типів уроків фізичної культури та змістового наповнення їх структурних частин дає таблиця.

Таблиця

Основні типи уроків та зміст їх структурних частин

Тип уроку	Вступна частина	Основна частина	Заключна частина
Вступний урок	Організація	Бесіда	Підсумки уроку та домашнє завдання.
Навчальний урок	Організація, розминка, підготовка умов.	Ознайомлення і розучування.	Підсумки уроку та домашнє завдання.
Тренувальний урок	Організація, розминка, підготовка умов.	Закріплення і розучування.	Зниження навантаження, підсумки уроку та домашнє завдання.
Змішаний урок	Організація, розминка.	Ознайомлення і розучування, закріплення і удосконалення, самостійна робота і контроль, перевірка і оцінювання рівня засвоєння.	Підсумки уроку та домашнє завдання.
Контрольний урок	Організація, розминка, підготовка умов.	Перевірка і оцінювання рівня засвоєння.	Підсумки уроку та домашнє завдання.

У 70-ті рр. ХХ ст. під структурою уроку розумілася наявність у ньому декількох характерних за змістом, взаємопов'язаних частин, розміщених у певній послідовності [2, 14]. При цьому було збережено поділ уроку на три частини – вступну, основну і заключну.

Вступна частина розглядалася як допоміжна. Її завданням було:

- а) організація учнів, оволодіння їх увагою, ознайомлення із наступною роботою та психологічна установка;
- б) поступова функціональна підготовка рухового апарату, серцево-судинної системи і органів дихання до зовнішнього навантаження.

Основна частина уроку спрямовувалася на виконання усіх передбачених програмою і поточними планами освітніх, виховних і гігієнічних (оздоровчих) завдань.

Заключна частина мала привести організм в оптимальний для наступної діяльності стан. Часові межі і конкретний зміст частин залежали від особливостей і стану учнів, специфіки обраних засобів, загальної тривалості уроку, зовнішніх умов роботи та інших факторів [2, 15].

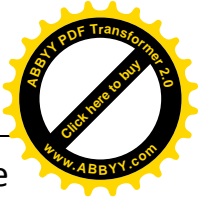
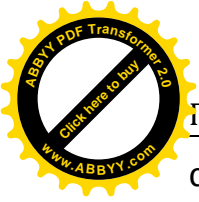
Ось як, у відповідності до даної структури, будувався урок з лижної підготовки вчителем Лебединського району Сумської області О. Д. Сорокіним (1975–1976 навчальний рік):

1. Вступна частина б шиккування, рапорт, пояснення теми і мети уроку. Стройові прийоми з лижами і на лижах (5 хв.). Рух на лижах до місця занять в колоні по одному (5 хв.).

2. Основна частина: вивчення техніки руху змінною та одночасною двокроковою ходою по коловій лижні – 8–10 кіл, 150–200 м (10 хв.). Рух змінною та одночасною ходою по слабопересіченій місцевості до 2 км (хлопчики) і до 1 км (дівчатка) (20 хв.).

3. Заключна частина: рух на лижах до школи, аналіз уроку, домашнє завдання (5 хв.) [4, 15–15 зв.].

Незмінною структура уроку залишалася і в умовах упровадження комплексної програми з фізичного виховання в 80-х рр. ХХ ст. Щоправда особлива увага зверталася на необхідність забезпечення тісного логічного поєднання між частинами уроку. Дещо було уточнено і зміст та пропорційність складових уроку. У вступній частині рекомендувалося максимальну увагу приділяти стройовим вправам, поставі, виправці школярів, а також чіткості виконання ними усіх команд. Для старшокласників більше вправ відводилося для розвитку витривалості,

сили, швидко-силових якостей, гнучкості. За часом вступна частина не повинна була перевищувати 4-6 хвилин.

У основній частині уроку необхідно було забезпечити високий рівень навантажень та максимально використати всі наявні умови для підвищення результативності процесу навчання і виховання. Для цього вчитель мав завчасно продумати організацію уроку, підготувати обладнання, інвентар, технічні засоби навчання.

В заключній частині уроку відбувалося поступове зниження навантаження, для підготовки учнів до наступних занять. Крім того, необхідно було підвести підсумки уроку і в обов'язковому порядку дати учням домашнє завдання для самостійних занять вдома або у групі подовженого дня [5, 30].

У кінці 80-х рр. ХХ ст. спроби поліпшення навчально-виховного процесу в загальноосвітніх школах призвели до часткової відмови від поділу уроку на частини із жорстко обумовленим змістом. Так, у Краматорській середній школі № 9 (Донецька область) із 1986 року розпочався експеримент, спрямований на удосконалення існуючої типової структури уроку. Замість традиційної заключної частини запроваджувалися елементи психорегулюючого тренування (ПРТ). Вчитель під супровід відповідної музики озвучував словосполучення, які допомагали учням створювати образи та асоціації, що приводили їх до сонливого стану і релаксації. На цю процедуру відводилося 6–7 хвилин. Ось як виглядала структура одного із уроків фізичної культури в цій школі:

- шикуння, завдання уроку, марширування, виконання команд під музику;

- вправи у ходьбі з палками, на гнучкість, біг і стрибки з палкою;

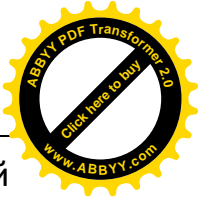
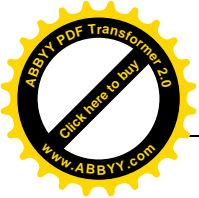
- ходьба, розподіл по тренажерам і приладам де будуть виконуватися вправи;

- одночасна робота учнів на 20 тренажерах і приладах по 1 хв 20 сек. (колода, тренажер для преса, перекладина, різновисокі бруси, драбина із мотузки, велотренажери, повітряна доріжка, гантелі, гирі, гімнастичний міст, кидання м'яча у кошик, канат, вправи для преса, станція відпочинку, скакалка, стрибки через коня під контролем вчителя, гімнастична стінка, батут, силові вправи);

- відновлення і психорегулююче тренування;

- аналіз помилок, домашнє завдання [1, с. 47].

Висновки. Отже, у 50–80-ті рр. ХХ ст. йшла активна розробка концепцій організації фізичного виховання учнів загальноосвітніх шкіл. Проблеми структурування і типології уроків, вимоги до них, отримали подальший розвиток на новій теоретичній основі. Були визначені такі основні типи уроків із фізичної культури – навчальний, тренувальний, загальний (змішаний) та контрольний. Під структурою уроку переважно розумілася наявність у ньому декількох характерних за змістом, взаємно пов'язаних частин, розміщених у певній послідовності. Типова схема уроку в 1950–1980-ті рр. включала три основні частини: підготовчу, основну, заключну.

Подальшого вивчення потребує проблема удосконалення ефективності уроків фізичної культури в загальноосвітніх школах України в досліджуваний період.

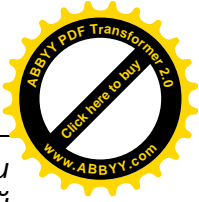
ЛІТЕРАТУРА

1. Авраменко В. А. Урок физической культуры мы строим так / В. А. Авраменко, С. Н. Кучкин, Ю. Т. Черников // Теория и практика физической культуры. – 1990. – № 1. – С. 46–47.
2. Грантынь К. Х. Содержание и структура урока / К. Х. Грантынь, Г. Ф. Шитикова // Физическая культура в школе. – 1974. – № 9. – С. 13–16.
3. Данилов М. А. Дидактика / М. А. Данилов, Б. П. Есипов. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1957. – 518 с.
4. Державний архів Сумської області, ф. 3640. оп. 1, спр. 427, 55 арк.
5. Методическое руководство для работы по комплексной программе физического воспитания учащихся 1–11 классов // Физическая культура в школе. – 1986. – № 2. – С. 27–33.
6. Основы дидактики / [под ред. Б. П. Есипова]. – М. : Просвещение, 1967. – 472 с.
7. Програми восьмирічної школи. Фізична культура. 5–8 класи. – К. : Рад. шк., 1969. – 59 с.
8. Програми початкової школи. – К. : Рад. шк., 1953. – 215 с.
9. Програми середньої школи на 1959–1960 навчальний рік. Фізична культура (5–11 класи). Проект. – К. : Рад. шк., 1959. – 102 с.
10. Програми середньої школи. Фізична культура. 9–10 класи. – К. : Рад. шк., 1966. – 28 с.
11. Програми середньої школи. Фізична культура на 1955–1956 навчальний рік (5–7 класи). – К. : Рад. шк., 1955. – 30 с.
12. Федоров К. П. О схеме и структуре урока физической культуры / К. П. Федоров // Физическая культура в школе. – 1962. – № 7. – С. 19–21.
13. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 166, оп. 15, спр. 1380, 168 арк.
14. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 1749, 198 арк.
15. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 1957, 175 арк.
16. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 2157, 290 арк.
17. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 2376, 264 арк.
18. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 2612, 159 арк.

РЕЗЮМЕ

С. В. Бугрий. Типы и структура уроков физической культуры в общеобразовательных школах Украины (50–80-е гг. ХХ ст.).

В статье проанализирована теория и практика украинской школы 50–80-х гг. ХХ ст. относительно сущности, классификации и структуры школьных уроков

физической культуры. Выяснено, что в исследуемый период проблемы структуризации и типологии уроков, требования к ним, получили последовательное развитие на новой теоретической основе. Были определены такие типы уроков по физической культуре – учебный, тренировочный, общий (смешанный) и контрольный. Под структурой урока преимущественно понималось наличие в нем нескольких характерных по содержанию, взаимосвязанных частей, размещенных в определенной последовательности. Типичная схема урока по физической культуре в 1950–1980-е гг. включала три части: подготовительную, основную, заключительную.

Ключевые слова: *физическая культура, общеобразовательная школа, тип урока, структура урока.*

SUMMARY

S. Bugrii. Types and structure of lessons of physical culture are in general schools of Ukraine (50–80th XX century item).

A theory and practice of Ukrainian school 50-80th is analysed in the article XX century item in relation to essence, classifications and structures of school lessons of physical culture. It is found out that in a probed period of problem of lessons, requirements to them, got a progressive advance on new theoretical basis. Such types of lessons were certain on a physical culture – educational, training, general (mixed) and control. Under the structure of lesson a presence was mainly understood in him a few characteristic on maintenance, associate parts, placed in a certain sequence. The typical chart of lesson on a physical culture in 1950–1980th included three parts: preparatory, basic, final.

Key words: physical culture, general school, type of lesson, structure of lesson.

УДК 376.1:37.013.77.005.551:37.015.3.005.521(045)

Т. М. Дегтяренко

Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка

СИСТЕМА КОРЕКЦІЙНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ДОПОМОГИ: ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА ТА СТРУКТУРА УПРАВЛІННЯ

У статті розглядається проблема розвитку регіональної системи корекційно-реабілітаційної допомоги та управління нею у світлі нової парадигми у сфері допомоги особам з психофізичними порушеннями.

Ключові слова: *корекційно-реабілітаційна допомога, організаційна структура, структура управління.*

Постановка проблеми. Динаміка розвитку регіонального простору корекційно-реабілітаційної допомоги залежить не стільки від адміністративних рішень, скільки від розуміння співтовариством (медичним, педагогічним та ін.) адекватних напрямів його майбутнього розвитку. Науковий супровід технології проектування регіонального простору корекційно-реабілітаційної роботи дає змогу не тільки зробити нормативно-стійкий вибір та виявити теоретичні основи дій, а і виробити судження про її можливу операціоналізацію, тобто розробити прогноз на зміну.

Кожна система, зокрема система корекційно-реабілітаційної допомоги, повинна бути структурована для ефективного функціонування. Проста сума видів допомоги особам з психофізичними порушеннями – це ще не система